

QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI

ILMIY-ELEKTRON JURNALI
9-SON

KOKAND UNIVERSITY | **2023**
HERALD | **VOLUME №9**

**QO‘QON
UNIVERSITETI
XABARNOMASI
9-SON**

**KOKAND
UNIVERSITY
HERALD
VOLUME 9**

**ВЕСТНИК
КОКАНДСКОГО
УНИВЕРСИТЕТ
ВЫПУСК 9**

9/2023

QO'QON UNIVERSITETI

XABARNOMASI

Ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

G'.E.Zaxidov

Bosh muharrir:

Sh.R.Ruziyev

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

A.A.Yusupov

Sahifalovchi muharrir:

T.M.Umarov

Texnik muharrir:

D.Z.Solidjonov

Tahririyat hay'ati:

1. I.f.d., prof., S. G'ulomov (O'z.R. Fanlar Akademiyasi)
2. DSc., prof., Sh. I. Mustafakulov
3. DSc., Mark Rozenbaum (AQSH)
4. PhD., I. Bobojonov (IAMO, Germaniya)
5. PhD., N. Djanibekov (IAMO, Germaniya)
6. PhD., K. Akramov (IFPRI, AQSH)
7. PhD., N. Yusupov (Woosong University, J.Koreya)
8. DSc., D. Xosilova (University of Wyoming, AQSH)
9. I.f.d., prof., B. Salimov (TDIU)
10. I.f.d., prof., K. Axmedjanov (KIUT)
11. I.f.d., prof., N. Maxmudov (TDIU)
12. PhD., Sh. Aktamov (Singapur universiteti)
13. I.f.d., prof., U. Gafurov (TDIU)
14. I.f.d., prof., X. Qurbonov (TDIU)
15. F.f.n., dotsent D. Xodjayeva (QDPI)
16. I.f.n., dotsent, N. Urmonov (TDIU)
17. F.f.d., prof., Sh. Shaxobidinova (ADU)
18. F.f.d., prof., M. Umarxodjayev (ADU)
19. I.f.n., dotsent, J. Qambarov (FarPI)
20. PhD, dotsent, D. Rustamov (ADU)
21. I.f.n., dotsent, A. Islamov (Qo'qon universiteti)
22. PhD., M.Najmiddinov (Qo'qon universiteti)

Qo'qon universiteti xabarnomasi

("Вестник Кокандского университета – Kokand University Herald") ilmiy-elektron jurnali Qo'qon universiteti Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2020-yil 10- oktabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №1138 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-1695 ISSN-raqami olingan.

© "Kokand University" – 2023

Tahririyat manzili:

150100, Farg'ona viloyati, Qo'qon shahri, Turkiston ko'chasi, 28 a-uy, 1-xonadon

Mundarija:/Outline:

Iqtisodiyot / Economy			
1.	Sh.Ruziyev	O'zbekistonda smart turizmni zamonaviy prinsiplari asosida rivojlantirish va bunda xorij tajribasidan foydalanish	3-6
2.	Kh.Sabirov A.Akbarova	Strategy for the development of free economic zones in Uzbekistan	7-10
3.	K.Светлана O.Арзикулов Г.Атамуратова	Методы управления кредитным портфелем коммерческих банков	11-16
4.	J.Bobanazarova L.Zulfikarova	Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida yoshlarning kasbiy layoqatlarini shakllantirish	17-20
5.	K.Kurpayanidi	Institutional aspects and risks in the digital economy: ways to reduce uncertainty for economic agents	21-25
6.	A.Abduvoxidov X.Nazarov	Qishloq xo'jaligi tarmog'ini zamonaviy axborot texnologiyalari orqali raqamlashtirish va innovatsiyalarni jadallashtirish istiqbollari	26-30
7.	Sh.Rasulova	Oziq-ovqat sanoat korxonalarini faoliyatini boshqarish hamda korxonalar iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	31-34
8.	Kh.Sabirov A.Akbarova	Influence of the volume of industrial production in Uzbekistan on the import trend	35-40
9.	M.Turg'unov	Raqamli iqtisodiyot sharoitida oziq-ovqat sanoati korxonalarini faoliyatida zamonaviy boshqaruv istiqbollari	41-45
10.	K.Svetlana U.Gulmira	Tadbirkorlik faoliyatida motivatsiya modellarining xorijiy davlatlar tajribalarining ahamiyati	46-49
11.	Г.Хусанова	Худудлар саноатини комплекс-инновацион ривожлантириш модели (Наманган вилояти мисолида)	50-52
12.	T.Boburjon J.Mamasoliyev	Mamlakat yalpi ichki mahsulotiga soliq turlarining ta'siri	53-60
13.	A.Abdusamadov	A comprehensive analysis of the impact of globalization on auditing standards	61-63
14.	K.E. Grishin Y.Djabbarova	Features of printing production in modern conditions	64-67
15.	X.Gafurov S.Abdulhamidov	Mamlakat yalpi ichki mahsulotini rivojlantirishda kichik biznesni o'rni va duch kelishi mumkin bo'lgan muammolar tahlili	68-71
16.	A.Abdusamadov D.Xo'jamurodov	Moliyaviy texnologiyalar tarixi va rivojlanishi: O'zbekiston misolida	72-74
17.	D.To'xtamurodov	Erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirishni boshqarishning samaradorligi	75-78
18.	Н.Мукумова	Состояние, тенденции и особенности развития рынка услуг высшего образования в Узбекистане	79-84
19.	J.Turg'unov	Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari	85-87
20.	U.Mamadaliyev	Specific characteristics of tour operator activity management	88-90
21.	М.Усмонов	Актуальные вопросы достижения точки безубыточности на предприятиях	91-94
22.	Kh.Gafurov	Unraveling complexity: assessing the impact of real effective exchange rate on Uzbekistan's trade dynamics	95-98
23.	L.Yoqubov	Iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari tahlili	99-101
24.	Z.Umarova	Iqtisodiy islohotlar sharoitida korxonalarini boshqarish	102-105
25.	O.Umarov Yo.Murodova	Sayyohlar uchun yovvoyi tabiat farovonligini oshirishda marketingdan foydalanish	106-108
26.	Sh.Saloxitdinov	Mehnat bozoriga oliy ta'lim muassasalari tomonidan bitiruvchilarni tayyorlashni tartibga solishning institutsional asoslari	109-112
27.	Sh.Rasulov	Mehnat resurslarining iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha bandligining joriy holati tahlili	113-116
28.	G.Melibayeva	An overview of the function of human resource management in employee performance and motivation	117-121
29.	M.Gulomkodirova	An overview of green banking practices in Uzbekistan	121-125
30.	M.Tojiyeva	Kichik biznesni rivojlantirishning mamlakat ijtimoiy- iqtisodiy hayotidagi ahamiyati	126-130
31.	Sh.Po'latov Sh.Musabekov	The study of value-added tax: knowledge from the eu vat experience and Uzbekistan's vat system	131-135
32.	M.Sultonov	Fond bozori va unda tijorat banklarining tutgan o'rni	136-139

33.	Sh.Po'latov	O'zbekiston respublikasida qo'shilgan qiymat solig'i va aylanmadan olinadigan soliq to'lovchilarini bir-biridan farqli jihatlarini baholash	140-143
34.	A.Baxromov	Increasing the economic efficiency of textile industry enterprises through digital technologies	144-146
35.	H.Rasulov	Siyosiy mojarolarning turizmga ta'siri	147-150
36.	D.Mamayusupova	Turizm sohasida davlat-xususiy sherikligi ishtirokchilarining o'zaro hamkorligi samaradorligini oshirish	151-153
Pedagogika / Pedagogy			
37.	M.Ganiyeva D.Ergasheva	Unlocking knowledge: key pedagogical aspects of the study of philology	154-158
38.	Sh.Jumanova A.Abdullayev M.Odilova	O'zbekistonda pisa testi natijalari va boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini bu testga tayyorlash istiqbollari	159-162
39.	M.Temirova	Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ichki ishlar profilaktikasi inspektorlari faoliyatini tashkil etishning huquqiy asoslarini mustahkamlanishi	163-165
40.	G.Sanginova	Erta bolalik ta'limini qo'llab-quvvatlashda oilalarning roli	166-169
41.	N.Valiyeva	Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kompetensiyasini rivojlantirish yo'llari	170-173
42.	V.Abdullaeva	Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarining o'rganilishi hamda asardagi somatik frazeologik birliklarning qo'llanilishi	174-179
43.	S.Asilova	Tarbiyasi qiyin o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish masalalari	180-183
44.	Z.Eraliyeva D.Djo'rayeva	Bolalar tafakkurini rivojlantirishda ayrim didaktik o'yinlarning ahamiyati	184-186
45.	G.Komiljonova	Fanlararo bog'lanishlar asosida talabalarni bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish	187-192
46.	Sh.Pardayev	O'quvchilarning individual o'quv natijalarini baholashga zamonaviy yondashuvlar	193-196
47.	A.Mirzakulov	IIV akademiyasi kursant qizlarini zamonaviy krossfit sport turi orqali jismoniy tayyorgarligini takomillashtirish	197-200
48.	F.Berdibekova	Akmeologik yondashuv asosida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning pedagogik mexanizmlari	201-203
49.	H.Akbarova	Talim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida samaradorligini oshirish (onlayn o'yinlar)	204-208
Filologiya / Philology			
50.	M.Mamatqulova	How does a person become multilingual?	209-2012
51.	M.Mamatqulova	Needs analysis as a main phase for designing english for specific purposes (esp) course	213-216
52.	L.Uzakova	O'zbek va ingliz tillarida to'y bilan bog'liq leksik birliklarning lingvokulturologik tadqiqi: o'zbek va ingliz tillarida to'y bilan bog'liq leksik vositalarning chog'ishtirma tadqiqi	217-221
53.	G.Xoldorova	Alisher Navoiy ijodida sakkokiy an'analari	222-224
54.	M.Парпиева	Актуальные вопросы изучения русского языка	225-227
Raqamli texnologiyalar / Digital technologies			
55.	C.Гулямов A.Шермухамедов Б.Шермухамедов	Применение искусственного интеллекта в образовании	228-232
56.	F.Mulaydinov D.Otajonova	Breaking language barriers: the future of english language teaching with ar/vr technology	233-236
57.	F.Mulaydinov A.Abdullayev M.Odilova	Ta'limda raqamli texnologiyalarning roli	237-240
58.	T.Azimova	Matematikani o'qitishda qiyosiy usullar va o'quv texnologiyalari	241-244
59.	Sh.Akhunova	Concerns regarding the use of foreign experience and the significance of using digital technologies to boost the tourism network's competitiveness	245-249
60.	B.Akramov	Fizika fanini o'qitishda zamonaviy texnikalardan foydalanish va zamonaviy texnik qurilmalarni amaliy o'rganish	250-253

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING RIVOJLANISHIDA YOSHLARNING KASBIY LAYOQATLARINI SHAKLLANTIRISH

Bobanazarova Jamila Xolmurodovna

Jizzax politexnika instituti

Iqtisodiyot va menejment kafedrası professori, i.f.d.

+99890 265-44-20

Jamilabobanazarova@bk.ru

Zulfikarova Liliya Faridovna

Qozon federal universiteti Ekonometrika

va iqtisodiyot nazariyasi kafedrası dots. nti, i.f.n.

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-dekabr 2023-yil

Tasdiqlandi: 26-dekabr 2023-yil

Jurnal soni: 9

Maqola raqami: 4

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v9i9.826>

KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/

keywords

kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, yoshlar tadbirkorligi, tadbirkorlik layoqati, ish bilan bandlik, yangi ish o'rinlari, kasbiy ko'nikmalar, mehnat munosabatlari.

ANNOTATSIYA

Maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi, unda mehnat munosabatlarini yo'lga qo'yish tadqiq etilgan. Yoshlar tadbirkorligini yo'lga qo'yish, ularning kasbiy ko'nikmalarini yo'lga qo'yishning o'ziga xos xususiyatlari tadqiq qilingan. Jizzax viloyatida kichik biznes korxonalarida band bo'lganlar ko'rsatkichlarining o'zgarishi tahlil qilinib, uni rivojlantirish yo'nalishlari keltirilgan. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi borasidagi sotsiologik so'rovnoma natijalari keltirilgan, mazkur sohani rivojlantirish orqali yoshlarning ish bilan bandligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar yoritib berilgan.

Kirish. Jahonning bir qator ilg'or davlatlarida aholining kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda ish bilan bandligi sezilarli ravishda oshib bormoqda. Jumladan, Yaponiyada iqtisodiy faol aholining 70,0 foizi, Xitoyda 80,0 foizi, AQSHda esa 50,0 foizi aynan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda band bo'lib, AQSHda yalpi ichki mahsulot (YAIM)ning qariyb 52,0 foizi, Yaponiyada 67,0 foizi, AQSHda faoliyat yuritayotgan korxonalarining 97,6 foizi, Yaponiyada 99,2 foizi, Germaniyada 99,3 foizi aynan mazkur subyektlar ulushiga to'g'ri kelmoqda¹.

O'zbekiston Respublikasida ham jadal olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar natijasida mehnatga layoqatli aholi orasida samarali ish bilan bandlikni ta'minlashga yo'naltirilgan mutlaqo yangi tizim shakllandi. Jumladan, "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida"² belgilab berilgan "mahallalarda yangi institut sifatida joriy qilingan tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish, mahalla hududida davlat-xususiy sheriklik asosida sport va madaniy inshootlar, ijodiy klublar, bandlikka ko'maklashish va o'qitish markazlari, tadbirkorlik obyektlari kabi inftrauzilmani yaratish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirish, tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish masalalari bo'yicha tuman (shahar) hokimining yordamchisi institutining samarali faoliyatini yo'lga qo'yish, yoshlarni ishga joylashtirish va ularning bandligi uchun shart-sharoitlar yaratish" kabi vazifalarning ijrosi o'z natijasini bermoqda.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan inson qadrini ulug'lash, aholi manfaatlarini ta'minlash, buning uchun kuchli iqtisodiyot barpo etish kabi muhim vazifalarni hayotga tatbiq etish maqsadida 2024-yilni mamlakatimizda "Yoshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash yili" deb e'lon qilinganligi yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, zamonaviy ta'lim-tarbiya olishi, ularning kasb-hunar egallashi, tadbirkorlik bilan shug'ullanishi va shu orqali bandligini ta'minlashga ustuvor vazifa sifatida e'tibor qaratilayotganligini ko'rsatadi.

Islohotlar sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi iqtisodiyot o'sishining asosiy poydevori hisoblanadi, chunki iqtisodiyotdagi islohotlar jarayoni ishlab chiqarish tarkibining ma'lum darajadagi nisbati faoliyat turini tanlashga, bozordagi o'zgarishlarga tezlik bilan o'z faoliyatini tashkil etishga moyillikni shakllantirib boradi.

Shu o'rinda KBXT rivojlantirishning ijtimoiy jihatlarini siyosiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, ishsizlik darajasini pasaytirishga xizmat qilishi, mehnatga layoqatli kishilarning ish bilan band bo'lishlaridagi qulayligi, ayniqsa, yoshlar orasida iqtisodiy jihatdan kamol topishga yo'naltirish nuqtayi nazaridan o'ziga xos o'rin egallaydi.

Ma'lumki O'zbekiston Respublikasi demografik tarkibida yoshlar ulushi yuqori bo'lib, 2023-yil 1-yanvar holatiga respublika bo'yicha yoshlar (14-30 yosh) soni 9 654 351 kishi tashkil etib, jami aholining 26,8 foiziga teng³. Har yili mamlakatimiz aholisining 900 mingdan ortiq nafarga ko'payib borayotganligi yoshlarning ish bilan bandligi, ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirish va tadbirkorlikda mehnat munosabatlarini takomillashtirish borasidagi tadqiqotlarning dolzarbligini yanada oshiradi. Tadqiqotning maqsadi kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda mehnat munosabatlarining rivojlanishini takomillashtirish, yoshlarni tadbirkorlikka yo'naltirish uchun ularning kasbiy layoqatlarini oshirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida kichik biznes va tadbirkorlikda mehnat munosabatlarining tashkil qilinishi, unda ish bilan bandlikning o'ziga xos xususiyatlari, yoshlar orasida samarali bandlikni oshirishga erishish va bu boradagi ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirishning o'zaro aloqadorligini aniqlash bo'yicha iqtisodiy tizimlar va nisbatlarni o'rganishga dialektik va tizimli yondashuv, kompleks baholash, qiyosiy va solishtirma tahlil, statistik va dinamik yondashuv hamda guruhlash usullaridan foydalanildi.

Adabiyotlar tahlili. Xalqaro Statistik ma'lumotlarga ko'ra, "rivojlangan mamlakatlarda kichik biznes va tadbirkorlik ish o'rinlarining 60-70 foizini tashkil qiladi. Binobarin, ular rivojlangan mamlakatlarda YAIMning 55% ni tashkil qiladi. Kichik biznesda ham barcha chakana savdo xodimlarning 39,8 foizi ishlaydi. Chakana savdo firmalaridan o'rtacha oylik daromad 22341 AQSH dollarini tashkil qiladi. Ushbu firmalarning o'rtacha yalpi marjasi 51% ni tashkil qiladi va egalari daromad olganlarida yirik mahalliy zanjirlarda qayta sarmoya kiritishga moyildir"⁴.

Kichik biznesga bozor iqtisodiyotining asosi, iqtisodiy o'sish sur'atlarini, yalpi milliy mahsulot tarkibi va sifatini, aholining ish bilan bandligi va daromadi darajasini belgilaydigan asosiy iqtisodiy vosita hisoblanadi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti ta'kidlanganidek⁵, "Bizning yana bir muhim vazifamiz – kichik biznes

¹<http://www.mspbank.ru>; <http://www.giac.ru>; <http://www.m-economy.ru>.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60 sonli Farmoni. lex.uz

³<https://nuz.uz/uz/%D1%9EzbeKiston/1219818-%D1%9EzbeKistonda-yoshlar-soni-%D2%9BanCha.html>

⁴ Smiljanic Stasha. Small Business Administration, 2022. URL:<https://policyadvice.net/insurance/insights/small-business-statistics/>

⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojatnomasini o'rganish va keng jamoatchilik o'rtasida targ'ib etishga bag'ishlangan ilmiy-ommabop qo'llanma. T.: 2019, -218 B.

va tadbirkorlik sohasini qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish, mamlakatimiz iqtisodiy qudratini, yurtimizda tinchlik va barqarorlik, ijtimoiy totuvlikni mustahkamlashdan, bu soha ulushini yanada oshirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratib berishdan iborat. Nega deganda, tadbirkor nafaqat o'zini va oilasini, balki xalqni ham, davlatni ham boqadi".

Shu o'rinda mazkur tushunchaning nazariy va amaliy jihatlariga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq. Mahalliy olimlardan Q. Muftaydinov tomonidan tadbirkorlik tushunchasiga nisbatan berilgan ta'rifga ko'ra, "Tadbirkorlik iqtisodiy faoliyatni harakatlantiruvchi kuchi sifatida iqtisodiy maxovik bo'lib, bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik faoliyatini va iste'mol talablarini e'tiborga olgan holda kengaytirilgan takror ishlab chiqarishning uzluksizligini ta'minlaydi"⁶.

Akademik Q.X.Abduraxmonovning fikricha esa "Kichik biznes – bozor iqtisodiyotining asosi, iqtisodiy o'sish sur'atlarini yalpi milliy mahsulot tarkibi va sifatini, aholining ish bilan bandligi va daromadi darajasini belgilaydigan yetakchi sektor hisoblanadi. Shuning uchun butun dunyoda kichik biznesni har taraflama keng rivojlantirishga birinchi darajali e'tibor qaratiladi"⁷.

Natijalar qismi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik faoliyatini jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi" Farmonida⁸ kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka keng erkinlik berish, ularning faoliyatiga davlat organlarining aralashuvini tubdan qisqartirish, huquqbuzarliklarning barvaqt oldi olinishini ta'minlash, ularning profilaktikasi samaradorligini oshirish va huquqbuzarliklarga yo'l qo'yilmaslik tadbirkorlik faoliyatini yanada rivojlantirish sohasida davlat siyosatining muhim ustuvor yo'nalishi va davlat organlarining birinchi darajali vazifasi etib belgilangan. Banklarning tadbirkorlik subyektlariga xizmat ko'rsatishini yaxshilash va ajratilayotgan kreditlar samaradorligini oshirish masalasiga ham e'tibor qaratildi. Shu maqsadda:

bank faoliyatini tartibga solishning zamonaviy tamoyillari va mexanizmlarini joriy etish, davlat organlari tomonidan tijorat banklari faoliyatiga, birinchi navbatda, kredit siyosatiga ma'muriy aralashuvlarning oldini olish va ularga yo'l qo'yilmaslik;

bankning samarali faoliyat ko'rsatishiga to'sqinlik qiluvchi g'ovlarni tugatish, shuningdek, mijozlarning o'z pul mablag'larini erkin tasarruf etish huquqi to'liq ro'yobga chiqarilishini ta'minlash belgilab berilgan.

tadbirkorlikning davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishiga ehtiyojmand ekanligini zamonaviy ishlab chiqarishning quyidagi sabablar doirasida o'z faoliyatiga kuchaytirilgan talablarga mos bo'lishi kerakligi taqozo etadi. Ushbu sabablar quyidagilardir⁹:

- mahsulot (xizmat) hayotiy (layoqatlilik) davrining qisqarganligi, tovarlarning turi va bir martalik turkum mahsulotlar chiqarish hajmi ko'payganligi sababli tovar (xizmatlar) turlarini tezda o'zgartirish imkonini beradigan yuqori o'zgaruvchan ishlab chiqarishga bo'lgan ehtiyoj;

- mehnatni tashkil etish va taqsimlash nazoratining mutlaqo yangi shakllarini talab qiladigan murakkab texnologiyalar;

- sotuvdan keyingi xizmat ko'rsatish va qo'shimcha xizmat qiladigan mahsulot sifatiga munosabatni tubdan o'zgartiradigan mahsulot (xizmat ko'rsatish) bozoridagi jiddiy raqobat;

- ishlab chiqarish to'lovlari tarkibining birdaniga o'zgarishi;

- tashqi muhit noaniqligini hisobga olish ehtiyoji.

Shu maqsadda ham mamlakatda tadbirkorlikning rivojlaniishi davlat tomonidan o'ziga xos iqtisodiy usullarda qo'llab-quvvatlanadi va rag'batlantirib boriladi.

Fikrimizcha, yoshlar uchun tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishlari va yangi ish o'rinlarini tashkil etishda quyidagi samarali mexanizmlarni amaliyotga tatbiq etish lozim:

- tadbirkorlik subyektlarida yoshlar uchun yangi ish o'rinlari tashkil etishni ko'paytirish uchun kafolatlangan mahalliy va xorijiy investitsiyalarni yo'naltirish va imtiyozli kreditlarni taqdim etish;

- yoshlar uchun qishloq xo'jaligining shaxsiy tomoqqa dehqon, fermer va boshqa sohalaridagi tadbirkorlik subyektlarida yangi tashkil etiladigan ish o'rinlariga moliyaviy, moddiy, agrotexnologik, agrokimyoviy, agroservis va eksport xizmatlari ko'rsatishlari sifatini va miqdorini oshirish;

- aniq manzilli va kafolatlangan investitsiya mablag'laridan samarali foydalangan holda yuqori turistik salohiyatlarga ega hududlarda agroturizm klasterlarini tashkil etishga mo'ljallangan tadbirkorlik subyektlarini tashkil etish va uning tarkibida mahalliy yoshlar uchun yangi ish o'rinlarini ko'paytirish;

- kichik biznes va oilaviy tadbirkorlik faoliyatlarini bo'yicha yoshlar uchun yangi ish joylari tashkil etishni davlat tomonidan tashkiliy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlash, xususan, mahalliy ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish va sotishni tashkil etishga ko'maklashuvchi infratuzilmani samarali rivojlantirish;

- tadbirkorlik faoliyatidagi yangi va mavjud ish o'rinlarida mehnat qilish, ovqatlanish va dam olish sharoitlarini yaxshilash, hamda mehnat, texnika va tabiiy ekologik xavfsizliklarini taminlash asosida yosh yig'it-qizlarning mehnatga moslashuvchanligi va doimiy ishlarga joylashishini oshirish.

Ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda aholi ish bilan bandligini ta'minlashning juda qulay va ishonchli manbasi bo'lib hisoblanadi. Tadbirkor o'z mablag'larini ishlab chiqarish sohasiga yo'naltirib, daromadlarini oshirish bilan birga, ish doirasini ham kengaytirib, yangi ish o'rinlarini yaratadi. Bugungi kunda mazkur faoliyat turi milliy iqtisodiyotning yetakchi sektoriga aylanib bormoqda va uning hissasiga yalpi ichki mahsulotning yarmidan ko'pi, ish bilan bandlarning 80,0 % ga yaqini yoki 10,0 mln.dan ortiq kishini ish bilan ta'minlashiga to'g'ri keladi. Bu ko'rsatkichning viloyatlar kesimida tahlil qilish kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda ish bilan bandlarning salmog'i barqaror sur'atlar bilan o'sib borayotganligini ko'rsatmoqda.

Shu maqsadda tadqiqot obyekti hisoblangan Jizzax viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini rivojlantirish har tomonlama qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish, ularning faoliyati uchun qulay muhit yaratish borasida amalga oshirilayotgan tadbirlarni tahlil qilish maqsadga muvofiq. Viloyatning asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari yillik o'sish sur'atini tahlil qiladigan bo'lsak, respublika hududlariga nisbatan o'rta ko'rsatkich darajasida o'sish sur'atlari kuzatilayotganligini ko'rishimiz mumkin. Viloyatda 2010-yildan buyon yalpi hududiy mahsulot 1,7 barobar o'sib, keyingi besh yilda sanoat mahsulotlari hajmi 1,9 marta ko'payib, yalpi hududiy mahsulotda uning ulushi 18,3 % dan 21,8 % ga yetgani amaliy ishlar natijasi deb hisoblash mumkin. Shuningdek, kichik biznes rivoji uchun yaratilayotgan shart-sharoitlar va qo'llab-quvvatlash mexanizmlari samarali ishlayotganligi sababli aholining ishbilarmonlik qobiliyati kengayishi, tadbirkorlik tashabbuslari ham ortib bormoqda. Kichik biznes rivoji uchun yaratilayotgan shart-sharoitlar va qo'llab-quvvatlash mexanizmlari samarali ishlayotganligi sababli aholining ishbilarmonlik qobiliyati kengayishi, tadbirkorlik tashabbuslari ortishi kuzatilmoqda, natijada, ish bilan band aholining aksariyat qismi aynan kichik biznes sohasida mehnat qilmoqda (1-jadval).

1-jadval

Jizzax viloyatida 2018-2022 yillarda KBXTda tashkil etilgan ish o'rinlari soning o'zgarishi (o'rin)¹⁰

Ko'rsatkichlar	2018	2019	2020	2021	2022
Tashkil qilingan jami ish o'rinlari soni,	38160	41793	46367	55853	58932
Yangi obyektlarni ishga tushirish, mavjud ishlab chiqarishni kengaytirish va yangidan jihozlash hisobiga	5265	4536	4965	5295	6812
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda, shundan	32127	34693	39543	45932	51784
Kichik korxon va mikrofirmalarni tashkil qilish hisobiga	17398	19432	20514	28432	32917
Fermer xo'jaliklarini rivojlantirish hisobiga	5183	4296	4632	5593	6192
Dehqon xo'jaliklarini rivojlantirish hisobiga	4111	5219	5965	6283	6843
Yakka tartibdagi tadbirkorlikni rivojlantirish hisobiga	5435	5811	6173	6583	7382

⁶ Muftaydinov Q. Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida tadbirkorlikni rivojlantirish muammolari. Toshkent. 2004. - 18 B.

⁷ Abduraxmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Darslik. -T.: O'zR FA "Fan" nashriyoti, 2019. - 568 B.

⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik faoliyatini jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi" Farmoni. www.lex.uz.

⁹ Горфинкель В.Я., Швандера В.А. Экономика предприятия: Учебник для вузов. Перераб. и доп. - Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. - С. 274.

¹⁰ Jizzax viloyati Statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, viloyatda KBXTni yanada rivojlantirish orqali aholi ish bilan bandligini ta'minlash bo'yicha muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda 2019-yilda 41793 ta o'rin ajratilgan bo'lib, uning eng ko'p ulushi (58,2 foizi) kichik korxonalar va mikrofirmalarni tashkil qilish hisobiga tashkil etilgan ish o'rinlariga to'g'ri kelgan. 2022-yilda esa 58932 tani tashkil qilib, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikdagi ulushi 86,3 % ga oshib borganligini ko'rish mumkin.

“Tadbirkorlik layoqati iqtisodiy faoliyatni tashkil qilish xo'jalik faoliyatiga resurslarni jalb qilish, ishlab chiqarish omillarini samarali uyg'unlashtirish hamda marketing va menejment sohasida amalga oshiriladigan o'ziga xos noyob qobiliyat, talant, to'plangan tajriba va ko'nikmalardir”¹¹, mazkur ko'nikmani hosil qilish mexanizmlarining iqtisodiy vositalariga alohida e'tibor qaratish lozim.

Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda motivatsiya, ko'nikma hosil qilish mexanizmlarini joriy etishning o'ziga xos xususiyatlari iqtisodchi olim G.Q.Abduraxmonovning tadqiqotlarida keltirilishicha¹² “...o'tish iqtisodiyotida mehnatni rag'batlantirish tizimi quyidagi tarkibiy qismlar jamlanmasidan iborat bo'lishi kerak:

– birinchidan, bu – mehnatni moddiy, pul bilan rag'batlantirish tizimidir. Uning mohiyati mehnatga muayyan darajada ish haqi to'lashdan iborat bo'libgina qolmay, shuningdek, xodimning o'z mehnat sarfi va buning uchun olayotgan pul daromadi miqdorini ijobiy qabul qilishini ta'minlashdan iboratdir;

– ikkinchidan, ijtimoiy xususiyatga ega (pul shaklida bo'lmagan) moddiy rag'batlantirish tizimidir. Bu tizimga xodimlarga munosib mehnat sharoitlari yaratish, mehnat motivatsiyasini ijodiy, mazmun jihatdan boy mehnat jarayoniga o'tish orqali ta'minlash, bo'sh vaqt ajratish bilan rag'batlantirish, jamoada qulay muhitni yaratish kiradi;

– va nihoyat, uchinchidan, insonni faqat ishlab chiqarish funksiyalarini bajaruvchi mexanizm emas, balki shaxs sifatida motivatsiyalashga yo'naltirilgan rag'batlantirishlardir. Yuqorida qayd etilgan mehnatni rag'batlantirishning uch usuli alohida shaxs hamda jamoaga nisbatan qo'llaniladigan mehnat motivatsiyasi yaxlit tizimini tashkil etishi lozim”.

Jizzax viloyatining tanlangan hududlarida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatida moliyaviy qo'llab-quvvatlash holatlarini o'rganish maqsadida sotsiologik so'rovnomalar o'tkazildi. Vaqtinchalik ishga joylashmagan yoshlarning “Yosh kadr sifatida ish qidirishda kimlarga murojaat etasiz?”, degan savolga - 13,8 %i ota-onasiga, 29,3 %i davlat bandlik xizmatiga, 10,4 %i nodavlat bandlik xizmatiga, 9,7 %i gazeta e'lonlariga, 15,7 %i internet veb-saytlariga, 9,7 %i bevosita korxonalarining o'ziga, 8,9 %i tanishlariga murojaat qilganliklarini bildirganlar. Ayni vaqtda yoshlarning tadbirkorlik sohasiga ham qiziqishlari ortib bormoqda, mazkur faoliyatni boshlash uchun ular ko'p hollarda moliyaviy mablag' yetishmasligidan qiyinalishmoqda. Sotsiologik tahlil natijalariga ko'ra, “Yosh tadbirkorlarni banklardan kredit olishida mavjud qiyinchiliklar haqida nima deysiz?” - degan savolga respondentlar quyidagicha javob berdilar:

- yosh tadbirkorlar uchun bank muassasasi tomonidan kredit berish uchun me'yorida ortiq hujjatlar talab etiladi (32,5%);

- yosh tadbirkorlar uchun bank muassasasi tomonidan kredit berishda shaffoflik ta'minlanmagan (34,5%);

- yosh tadbirkorlar uchun bank muassasasi tomonidan yuqori kredit foizi o'rnatilgan (30,0%);

- yosh tadbirkorlar uchun bank muassasasi tomonidan imtiyozli kredit foizini to'lash muddati qisqa belgilangan (17,8,0%) va boshqa qiyinchiliklar (3,5%) (2-jadval).

2-jadval

Yosh tadbirkorlarni banklardan kredit olishida mavjud qiyinchiliklar tavsifi (barcha respondentlarga nisb.% da)¹³

Kredit olishdagi holatlar	Barcha tumanlar bo'yicha	Shu jumladan quyidagi tumanlarda:							
		Jizzax shahri	G'allaorol	Forish	Zafarobod	Sh.Rashidov	Mirzacho'l	Zarbdor	Paxtakor
	32,5	38,5	41,5	24,5	37,0	27,0	26,0	26,5	39,0
Bank muassasalari tomonidan imtiyozli kreditlar berish uchun me'yorida ortiq hujjatlar talab etiladi	34,5	36,5	39,0	26,0	39,0	36,5	37,5	24,5	37,0
Yosh tadbirkorlar uchun bank muassasalari tomonidan kredit berishda shaffoflik ta'minlanmagan	17,8	12,0	11,0	28,8	17,5	23,0	23,0	15,5	12,0
Yosh tadbirkorlar uchun bank muassasalari tomonidan yuqori kredit foizi o'rnatilgan	11,7	11,5	6,5	20,7	6,5	13,5	13,5	10,5	10,5
Yosh tadbirkorlar uchun bank muassasasi tomonidan imtiyozli kredit foizini to'lash muddati qisqa belgilangan	3,5	1,5	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0	23,0	1,5
Jami	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

So'rovnomada ishtirok etgan respondentlarning 61,8 %i yosh kadr sifatida ishga joylashish masalasida mahalliy bandlikka ko'maklashuvchi markazga murojaat etganlar. Ular tomonidan quyidagi asosiy xizmatlar ko'rsatilganligini bildiradilar: yangi ish joyi taklif etildi (33,2%), ishsizlar ro'yxatiga kiritildi (21,9%), ishsizlik nafaqasini belgiladi (12,4%), ijtimoiy ish bilan ta'minladi (12,5%), malakamni oshirishga yordam berdi (10,2%), yangi kasb o'rganishga yordam berdi (8,3%) va boshqa xizmatlar ko'rsatildi (1,4%).

Xulosa va takliflar. Bugungi kunda mamlakatimizda tadbirkorlik faoliyatining tashkil qilinishida yoshlarning kasbiy layoqatlarini shakllantirish, tadbirkorlikning motivatsiya va ko'nikmalarini rivojlantirish uchun mehnat faoliyatini yo'lga qo'yishning quyidagi eng muhim yo'llariga e'tibor qaratish lozim:

- tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yish, belgilangan tartibda tashkil etish va tugatishning me'yoriy-huquqiy negizini yanada takomillashtirish;

- yoshlarning tadbirkorlik faoliyati bilan erkin shug'ullanishlari, undan manfaatdorligining kafolatlari va shart-sharoitlarini tizimlashtirish;

- moliya-kredit tizimini takomillashtirish va korxonalarining xomashyo, axborot va innovatsion texnologiyalardan erkin va to'siqsiz foydalanish imkoniyatini kengaytirish;

- kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda motivatsiya, ko'nikma hosil qilish mexanizmlarini joriy etishning o'ziga xos xususiyatlari asosida yoshlar uchun yangi ish o'rinlarini yaratishda kichik biznes subyektlari, oilaviy tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashning istiqbolli yo'nalishlarini takomillashtirish;

- mahallalarda “drayver” loyihalarni amalga oshirishda tadbirkorlarga ko'maklashish va shu orqali kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning zamonaviy shakllarini takomillashtirish;

- yoshlarning tadbirkorlik tashabbuslarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash va tadbirkorlik layoqatlarini ko'nikmalarini oshirish, zamonaviy tajribalarni boyitib borishning tajribasini ommalashtirish va boshqalar.

¹¹ Jo'rayev T.T. Iqtisodiy resurslar doiraviy aylanish jarayonining nazariy asoslari va samaradorligini oshirish omillari. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2006. – B. 14.

¹² Abduraxmonova G.Q. Milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida aholining ish bilan bandligini tartibga solish (O'zbekiston Respublikasi misolida). Iqtisod fanlari nomzodlik dissertatsiyasi. T.: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi iqtisodiyot instituti - 2010.-36-37 b.

¹³ Sotsiologik so'rov natijalari asosida hisoblangan.

Foydalangan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60 sonli farmoni. [www.Lex.uz](http://www.lex.uz).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 05-oktyabrda "Tadbirkorlik faoliyatini jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi" PF-4848 sonli farmoni. (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2016 y., 40-son, 467-modda; 2017 y., 37-son, 982-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 26.11.2018 y., 06/18/5582/2220-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 03.06.2021 y., 06/21/6240/0514-son)
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojatnomasini o'rganish va keng jamoatchilik o'rtasida targ'ib etishga bag'ishlangan ilmiy- ommabop qo'llanma. (2019). Toshkent. - 218 b.
4. Muftaydinov Q. (2004). Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida tadbirkorlikni rivojlantirish muammolari. Toshkent. - 18 b.
5. Abduraxmonov Q.X. (2019). Mehnat iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Darslik. –Toshkent. O'zR FA "Fan" nashriyoti, - 568 b.
6. Горфинкеля В.Я., Швандера В.А. (2000) Экономика предприятия: Учебник для вузов. Перераб.и доп. Москва.ЮНИТИ-ДАНА, - С. 274.
7. Jo'rayev T.T. (2006). Iqtisodiy resurslar doiraviy aylanish jarayonining nazariy asoslari va samaradorligini oshirish omillari. Toshkent. Iqtisod-moliya, – 14 b.
8. Abduraxmanova G.Q. (2010). Milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida aholining ish bilan bandligini tartibga solish (O'zbekiston Respublikasi misolida). I.f.n.diss.Toshkent. O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi Iqtisodiyot instituti - 37 b.
9. <http://www.mspbank.ru>; <http://www.giac.ru>; <http://www.m-economy.ru>.
10. Smiljanic Stasha. Small Business Administration, 2022. URL:<https://policyadvice.net/insurance/insights/small-business-statistics/>
11. Umarov Toxirjon Mamurjonovich. ERKIN IQTISODIY ZONALARDA TADBIRKORLIK FAOLIYATIGA INNOVATSIYALAR VA INVESTITSIYALARNI RAG'BATLANTIRISHDA KLASTER YONDASHUVINING O'RNI. INTERNATIONAL CONFERENCE OF NATURAL AND SOCIAL-HUMANITARIAN SCIENCES, 1(1), 156–167. Retrieved from <https://universalconference.us/universalconference/index.php/ICNSHS/article/view/277>